

Charles Darwin

**O IZRAŽANJU ČUSTEV
PRI LJUDEH IN ŽIVALIH**

Charles Darwin

**O IZRAŽANJU ČUSTEV
PRI LJUDEH IN ŽIVALIH**

Prevedel Samo Kuščer

Ljubljana 2024

Charles Darwin
O IZRAŽANJU ČUSTEV PRI LJUDEH IN ŽIVALIH

THE EXPRESSION OF THE EMOTIONS IN MAN AND ANIMALS

Knjiga je prvič izšla leta 1872,
prevod pa je narejen po izdaji iz leta 1899.

© za Slovenijo UMco, 2024. Vse pravice pridržane.

Prevod: Samo Kuščer

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Angažirano

Odgovorni urednik: Samo Rugelj

Pomočnica urednika: Renate Rugelj

Številčenje in redakcija kazala: Neža Vilhelm

Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič

Tisk: Camera, d. o. o.

Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2024

Knjižno delo je izšlo v okviru programa za leto 2023, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja
založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga
uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku,
vštevši fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

591.51:572.541
159.942.3:159.925.2

DARWIN, Charles, 1809-1882

O izražanju čustev pri ljudeh in živalih / Charles Darwin ;
prevedel Samo Kuščer. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2024. -
(Zbirka Angažirano)

Prevod dela: The expression of the emotions in man and animals
ISBN 978-961-7136-85-2
COBISS.SI-ID 178419203

UMco, d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01 / 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Vsebina

Uvod	9
I. poglavje	31
Splošna načela izražanja	
<i>Tri glavna načela – Prvo načelo – Uporabna dejanja pridejo v navado v povezavi z določenimi duševnimi stanji in se izvajajo ne glede na to, ali so v določenem primeru uporabna ali ne – Moč navade – Dednost – Povezani ustaljeni gibi pri človeku – Refleksna dejanja – Prehod navad v refleksna dejanja – Povezani ustaljeni gibi pri nižjih živalih – Sklepne pripombe</i>	
II. poglavje	51
Splošna načela izražanja – nadaljevanje	
<i>Načelo antiteze – Primeri pri psu in mački – Izvor načela – Običajni znaki – Načelo antiteze ni nastalo zaradi nasprotnih dejanj, ki se zavestno izvajajo pri nasprotnih impulzih</i>	
III. poglavje	67
Splošna načela izražanja – zaključek	
<i>Načelo neposrednega delovanja vzburjenega živčnega sistema na telo, neodvisno od volje in deloma od navade – Sprememba barve las – Drhtenje mišic – Spremenjeno izločanje – Znojenje – Izražanje hude bolečine – O besu, velikem veselju in grozi – Kontrast med čustvi, ki povzročajo izrazne gibe, in čustvi, ki jih ne povzročajo – Vznemirljiva in depresivna stanja duha – Povzetek</i>	

IV. poglavje 81

Načini izražanja pri živalih

Proizvajanje zvokov – Glasovi – Drugače proizvedeni zvoki – Dviganje kožnih izrastkov, ježenje dlake, šopirjenje perja itd. ob čustvih jeze in groze – Pomik uhljev nazaj v pripravi na spopad in kot izraz jeze – Pokončni uhlji in dvignjena glava kot znak pozornosti

V. poglavje 107

Posebni izrazi živali

Različni izrazni gibi pri psu – Mačke – Konji – Prežvekovalci – Izražanje veselja in topline pri opicah – O bolečini – Jeza – Osuplost in groza

VI. poglavje 133

Posebni izrazi človeka: trpljenje in jok

Tuljenje in jok dojenčkov – Oblika potez na obrazu – Starost, pri kateri se jok začne – Učinki omejevanja joka – Hlipanje – Vzrok za krčenje mišic okoli oči med tuljenjem – Vzrok za izločanje solz

VII. poglavje 159

Slabo razpoloženje, tesnoba, žalost, potrtnost, obup

Splošni učinek žalosti na sistem – Nagib obrvi pri trpljenju – O vzroku nagiba obrvi – O povešanju kotičkov ust

VIII. poglavje 177

Veselje, dobra volja, ljubezen, nežna čustva in pobožnost

Smeh je predvsem izraz veselja – Smešne zamisli – Poteze obraza med smehom – Narava proizvedenega zvoka – Izločanje solz med glasnim smehom – Prehod od glasnega smeha k nežnemu nasmehu – Dobra volja – Izražanje ljubezni – Nežna čustva – Pobožnost

IX. poglavje 199

Razmišljanje – Zatopljenost – Zlovoljnost –
Kujanje – Odločnost

Mrščenje – Razmišljanje z naprezanjem ali z dojemanjem nečesa težkega ali neprijetnega – Zamaknjenost – Zlovoljnost – Zamorjenost – Trmoglavost – Kujanje – Odločnost – Zatiskanje ust

X. poglavje 213

Sovrašтво in jeza

Sovrašтво – Bes, učinki na organizem – Razgaljanje zob – Bes pri duševnih bolnikih – Jeza in ogorčenje – Izražanje pri različnih človeških rasah – Posmehovanje in kljubovanje – Razgaljenje podočnika na eni strani

XI. poglavje 229

Zaničevanje – Prezir – Gnus – Občutek krivde – Ponos itd.
– Nemoč – Potrpežljivost – Pritrjevanje in zanikanje

Različno izražanje prezira in zaničevanja – Porogljiv nasmešek – Geste, ki izražajo prezir – Gnus – Občutek krivde, prevara, ponos itd. – Nemoč ali nebogljenost – Potrpežljivost – Trdovratnost – Skomiganje, značilno za večino človeških ras – Znaki pritrjevanja in zanikanja

XII. poglavje 251

Presenečenje – Osuplost – Strah – Groza

Presenečenje, začudenje – Dviganje obrvi – Odpiranje ust – Šobljenje ustnic – Geste, ki spremljajo presenečenje – Občudovanje – Strah – Groza – Ježenje dlake – Krčenje platizme – Širitev zenic – Srh – Sklep

XIII. poglavje

279

Pozornost do sebe – Zadrega – Plahost – Sramežljivost: zardevanje

Narava zardevanja – Dedovanje – Najbolj prizadeti deli telesa – Rdečica pri različnih človeških rasah – Pripadajoče kretnje – Zmedenost duha – Vzroki za zardevanje – Pozornost do sebe – Plahost – Zadrega zaradi kršitve moralnih zakonov in družbenih pravil – Sramežljivost – Teorija zardevanja – Povzetek

XIV. poglavje

311

Sklepne misli in povzetek

Tri vodilna načela, ki določajo glavne gibe izražanja – Njihova dednost – Vloga volje in namena pri izražanju – Nagonsko prepoznavanje izrazov – Enotnost človeških ras pri izražanju – Pridobivanje različnih oblik izražanja pri prednikih človeka – Pomembnost izražanja – Sklep

Imensko in stvarno kazalo

329

UVOD

Veliko del je že bilo napisanih o izražanju, še več o fizionomiji – prepoznavanju značaja s preučevanjem obraznih potez. Tu se ne ukvarjam s fizionomijo. Starejše obravnave,¹ ki sem jih pregledal, mi niso kaj prida koristile ali pa mi sploh niso. Najbolj znano staro delo s to tematiko, »Conférences«² slikarja Le Bruna, objavljeno leta 1667, vsebuje nekaj dobrih ugotovitev. Nekoliko starejšega eseja, in sicer »Discours«, ki ga je v letih 1774–1782 napisal znani nizozemski anatom Camper,³ skorajda ni mogoče obravnavati kot dela, ki bi prineslo kakršen koli izrazit napredek na tem področju. Nasprotno pa si naslednja dela, ki jih navajam, zaslužijo kar se da veliko pozornost.

Sir Charles Bell, znamenit zaradi odkritij na področju fiziologije, je leta 1806 objavil prvo izdajo svojega dela »Anatomy and Philosophy of Expression« (Anatomija in filozofija izražanja),⁴ leta 1844 pa tretjo. Zanj lahko rečemo, da ni le položil temeljev te tematike kot znanstvene veje, temveč je vzpostavil tudi

-
- 1 J. Parsons v svojem članku v dodatku k »Philosophical Transactions« za leto 1746 na str. 41 navaja seznam enainštiridesetih avtorjev, ki so pisali o izražanju.
 - 2 »Conférences sur l'expression des différents Caractères des Passions«, Pariz, 1667. Vedno navajam iz Lavaterjeve izdaje, ki jo je pripravil Moreau in je izšla leta 1820, kot je navedeno v zv. ix, str. 257.
 - 3 »Discours par Pierre Camper sur le moyen de représenter les diverses passions«, 1792.
 - 4 Vedno navajam iz tretje izdaje iz leta 1844, ki je izšla po smrti sira C. Bella in vsebuje njegove zadnje popravke. Prva izdaja iz leta 1806 je veliko slabša, v njej ni nekaterih njegovih pomembnejših stališč.

zavidljivo zgradbo. Njegovo delo je v vseh pogledih nadvse zanimivo, polno je nazornih opisov različnih čustev, opremljeno je s čudovitimi risbami. V splošnem mu priznavajo, da je največ prispeval z ugotovitvijo tesne povezave med gibi mišic pri izražanju in dihanju. Med najpomembnejšimi je na prvi pogled malenkostna ugotovitev, da se mišice okoli oči ob močnem izdihu nehotno skrčijo in tako ta občutljivi organ zavarujejo pred tlakom krvi. Kot bomo pozneje videli, to dejstvo, ki ga je zame nadvse prijazno raziskal profesor Donders iz Utrechta, lepo osvetli več najpomembnejših izrazov na človeškem obrazu. Več tujih avtorjev je podcenjevalo dosežke sira C. Bella ali pa se zanje sploh ni zmenilo, nekateri pa so jih v celoti priznali – med njimi g. Lemoine,⁵ ki piše: »Knjigo C. Bella bi morali preučiti vsi – tako filozofi kot umetniki –, ki si želijo razumeti govorico človeškega obraza, saj pod krinko estetike izvrstno podaja temelje vede o razmerju med fizičnim in moralnim.«*

Zaradi razlogov, ki jih bomo kmalu spoznali, sir C. Bell ni skušal svojih pogledov razviti do tolikšne mere, kot bi jih lahko. Ne skuša pojasniti, zakaj pri izražanju različnih čustev delujejo različne mišice – zakaj se na primer pri osebi, ki trpi zaradi žalosti ali tesnobe, dvigneta notranja konca obrvi, kotički ust pa se spustijo.

Leta 1807 je g. Moreau uredil izdajo Lavaterja o fizionomiji,⁶ v katero je vključil več svojih esejev z odličnimi opisi gibov

* Op. prev. Darwin navedke iz francoskih del ohranja v izvirnem jeziku. V njegovem času so evropski izobraženci znali francosko in jim to ni predstavljalo ovire. V slovenski izdaji smo se odločili za prevode.

5 »De la Physionomie et de la Parole«, Albert Lemoine, 1865, str. 101.

6 »L'Art de connaître les Hommes«, G. Lavater. Najzgodnejša izdaja tega dela, ki je v predgovoru k izdaji iz leta 1820 v desetih zvezkih navedena kot tista, ki vsebuje opažanja g. Moreauja, naj bi bila objavljena leta 1807. Ne dvomim, da je to pravilno, saj je »Opomba o Lavaterju« na začetku prvega zvezka datirana s 13. aprilom 1806. V nekaterih bibliografskih delih je naveden datum

obraznih mišic in mnogimi dragocenimi pripombami. Zelo slabo pa osvetli filozofijo tega področja. Ko na primer govori o mrščenju, torej o krčenju mišice, ki jo francoski avtorji imenujejo *sourcilier* (*corrugator supercilii* – valovita obrvna mišica), zapiše: »To delovanje valovitih obrvnih mišic je eden od najbolj jasnih znakov izražanja bolečih ali močnih čustev.« Potem doda, da so te mišice zaradi pripetosti in položaja primerne za »krčenje in osredotočanje glavnih potez obraza, kar je značilno za vsa resnično utesnjujoča ali globoka čustva, pri katerih se zdi, da se organizem obrača vase in se krči – kot da bi želel grozečim vplivom nuditi manjšo površino«. Kdor misli, da takšne pripombe kakorkoli osvetlijo pomen ali izvor različnih izrazov, ima na to tematiko povsem drugačne poglede od mene.

Zgornji odlomek predstavlja komaj kakšen napredek v filozofiji tematike – če sploh – od tega, kar je dosegel slikar Le Brun, ki je leta 1667 takole opisal izraz strahu: »Obrvi, ki so na eni strani spuščene, na drugi pa dvignjene, dajejo vtis, da se želi dvignjeni del povezati z možgani, da bi jih zaščitil pred zlom, ki ga zaznava duša. Za stran, ki je spuščena in je videti nabuhla, se zdi, da so jo v ta položaj potisnili duhovi, ki pritekajo iz možganov, kot da bi ščitili in branili dušo pred zlom, ki se ga boji.

1805–1809, vendar se zdi nemogoče, da bi bilo leto 1805 pravilno. Dr. Duchenne ugotavlja (»*Mécanisme de la Physionomie Humaine*«, 8. izd. 1862, str. 5, in »*Archives Générales de Médecine*«, jan. in feb. 1862), da je g. Moreau »napisal pomemben članek za svojo knjigo« itd. leta 1805. V prvem zvezku izdaje iz leta 1820 sem poleg zgoraj navedenega datuma 13. aprila 1806 našel tudi odlomke z datumom 12. december 1805 in 5. januar 1806. Ker so bili nekateri od teh odlomkov torej napisani leta 1805, dr. Duchenne priznava g. Moreauju prednost pred sirom C. Bellom, katerega delo je bilo, kot smo videli, objavljeno leta 1806. To je zelo nenavaden način določanja prednosti znanstvenih del, vendar so takšna vprašanja v primerjavi z njihovo relativno nepomembnostjo resnično nebitvena. Zgoraj navedeni odlomki g. Moreauja in Le Bruna so v tem in vseh drugih primerih povzeti iz Lavaterjeve izdaje iz leta 1820, zv. iv, str. 228, in zv. ix, str. 279.

Široko odprta usta razkrivajo pretres srca zaradi krvi, ki se vrača nazaj vanj, nakar se mora potruditi, da bi dihalo. Ob tem nastaja neartikuliran zvok, ko se dih prebija skozi glasovne organe. Če so mišice in žile videti nabrekle, je to le zaradi duhov, ki jih pošiljajo možgani.« Zdelo se mi je pomembno, da navedem vse te odlomke kot primerke neverjetnih neumnosti, ki so jih pisali o tej tematiki.

Na delo »The Physiology or Mechanism of Blushing« (Fiziologija ali mehanizem zardevanja) dr. Burgessa iz leta 1839 se bom pogosto skliceval v svojem trinajstem poglavju.

Leta 1862 je dr. Duchenne izdal »Mécanisme de la Physiologie Humaine« (Mehanizem človeške fizionomije), v katerem piše o analizi gibov obraznih mišic z elektriko in ob tem podaja čudovite nazorne fotografije. Velikodušno mi je dovolil, da uporabim toliko njegovih fotografij, kolikor želim. Njegovih del v njegovi domovini niso posebno cenili, nekateri se sploh niso zmenili zanje. Povsem mogoče je, da je dr. Duchenne pretiraval glede pomembnosti krčenja posameznih mišic pri oblikovanju izraza, saj je zaradi tesne povezanosti mišic – to lahko vidimo na Henlejevih anatomskih risbah,⁷ ki so po mojem prepričanju najboljše, kar je bilo objavljenih – težko verjeti, da deluje ločeno. Ker pa se je dr. Duchenne očitno zavedal te pomanjkljivosti in tudi drugih virov napak, in ker je znano, kako izjemno uspešen je bil pri pojasnjevanju fiziologije dlani s pomočjo elektrike, je kaj verjetno, da ima v splošnem prav glede obraznih mišic. Po mojem prepričanju je nadvse veliko prispeval k napredku stroke. Nihče ni tako natančno preučil krčenja vsake posamezne mišice in gub, ki se zaradi tega pojavijo na koži. Zelo je tudi pomembno, da je ugotovil, katere mišice najmanj obvladujemo

7 »Handbuch der systematischen Anatomie des Menschen«, zv. i, 3. del, 1858.

z voljo. Ne podaja se kaj prida v teoretične razprave in le redko pojasnjuje, zakaj se nekatere mišice krčijo pod vplivom določenih čustev, druge pa ne.

Ugledni francoski anatom Pierre Gratiolet je imel na Sorbonni vrsto predavanj o izrazih, leta 1865 so po njegovi smrti njegove zapise izdali pod naslovom »De la Physionomie et des Mouvements d'Expression« (O fizionomiji in gibih izražanja). Delo je nadvse zanimivo in polno dragocenih ugotovitev. Njegova teorija je razmeroma zapletena, če pa jo lahko podamo v enem stavku, se glasi takole: »Iz vseh naštetih dejstev sledi, da čuti, domišljija in sama misel – čeprav zanjo domnevamo, da je tako vzvišena in abstraktna – ne morejo delovati, ne da bi vzbudili ustrezno čustvo. To čustvo se neposredno, sočutno, simbolično ali metaforično prenaša na vsa področja zunanjih organov, ki se odzivajo v skladu s svojim načinom delovanja, kot da bi bili neposredno prizadeti.«

Videti je, da je Gratiolet spregledal podedovane navade in do neke mere celo navade posameznikov, zato mu po mojem prepričanju ne uspe podati pravilne razlage mnogih gest in izrazov – oziroma jih sploh ne poda. Kot ponazoritev tega, kar imenuje simbolični gibi, navajam njegove opazke o osebi, ki igra biljard (vzeto iz dela g. Chevreula): »Če se krogla za biljard nekoliko oddalji od smeri, v katero jo je igralec nameraval poslati, opazimo, da jo potiska s pogledom, z glavo in celo z rameni, kot da bi s temi zgolj simboličnimi gibi lahko popravil njeno pot. Do enako pomembnih gibov pride, ko krogla nima zadostnega zagona. Pri igralcih začetnikih so ti gibi včasih tako izraziti, da pri gledalcih vzbudijo nasmeh.« Menim, da je zelo veliko takšnih gibov mogoče pripisati preprosto navadi. Ko je kdo želel premakniti predmet na eno stran, ga je vedno potisnil na tisto stran; ko ga je želel pomakniti naprej, ga je potisnil naprej, ko ga

je želel ustaviti, ga je potegnil nazaj. Ko torej vidi kroglico, kako se giblje v napačno smer, in si močno želi, da bi se premikala drugam, zaradi zakoreninjene navade nezavedno izvede gibe, ki so se v drugih takšnih primerih izkazali za učinkovite.

Gratiolet kot zgled simpatičnega odziva podaja naslednji primer: »Mlad pes s pokončnimi uhlji, ki mu gospodar od daleč pokaže okusen kos mesa, navdušeno gleda ta predmet in spremlja vsak njegov gib, uhlje pa zasuka naprej, kot da bi predmet lahko tudi slišal.« Namesto da bi govorili o povezavi med uhlji in očmi, se mi zdi preprostejša razlaga, da so psi skozi mnoge rodove zastrigli z ušesi, ko so kaj pogledali, ali pa so pozorno pogledali tja, kjer so zaslišali zvok, premiki teh dveh organov pa so se zaradi dolgotrajne zveze potem združili v ustaljeno navado.

Dr. Piderit je leta 1859 objavil esej o izražanju, ki ga sicer nisem videl, v njem pa trdi, da je z mnogimi svojimi ugotovitvami presegel Gratioleta. Leta 1867 je objavil »Wissenschaftliches System der Mimik und Physiognomik«. Ni mogoče na hitro ustrezno podati njegovih pogledov, morda pa naslednja dva stavka vendarle povesta dovolj: »Gibi mišic, ki oblikujejo izraz, so delno povezani z namišljenimi predmeti, delno pa z namišljenimi čutnimi vtisi. V tej propoziciji leži ključ do dojetanja vseh izraznih mišičnih gibov.« Potem pa še: »Izrazni gibi se kažejo pretežno v številnih in gibljivih obraznih mišicah, deloma zato, ker živci, ki jih prožijo, izvirajo tik ob miselnem organu, deloma pa zato, ker te mišice podpirajo čutne organe.« Če bi dr. Piderit preučeval delo sira C. Bella, verjetno ne bi trdil, da divji smeh povzroči mrščenje zaradi sorodnosti z bolečino ali da solze dražijo oči dojenčkov in tako spodbudijo krčenje okoliških mišic. V tem delu je veliko dobrih ugotovitev, na katere sem bom skliceval v nadaljevanju.

Na kratke obravnave izražanja lahko naletimo v številnih različnih delih, ki jih tu ni treba konkretno navajati. G. Bain pa je v dveh svojih delih o tej tematiki obsežneje razpravljal. Piše:⁸ »Izraze imam za neločljiv del občutkov. Menim, da gre za splošen zakon umovanja, skupaj z notranjim občutkom oziroma zavestjo, po katerem se po telesnih delih hkrati razprši dejstvovanje ali vznburjenje.« Drugje dodaja: »Veliko število ugotovitev je mogoče povzeti z naslednjim načelom: namreč, da so prijetna stanja povezana s povečanjem, boleča pa z upadanjem nekaterih ali vseh življenjskih funkcij.« Omenjeni zakon o razpršenem dejstvovanju čustev pa se zdi presplošen, da bi kaj prida osvetlil posebne izraze.

G. Herbert Spencer pri obravnavi občutkov v svojem delu »Principles of Psychology« (Načela psihologije) iz leta 1855 piše: »Močan strah se izraža s kriki, poskusi, da bi pobegnili, razbijanjem srca in drhtenjem, to pa so le izrazi, ki bi spremljali dejansko doživljanje nečesa zlega, česar se bojimo. Močna destruktivna čustva se kažejo v splošni napetosti mišičnega sistema, škripanju z zobmi in proženju krempljev, razširjenih očeh in nozdrvih ter renčanju; to so šibkejšje oblike dejavnosti, ki spremljajo ubijanje plena.« Po mojem mnenju imamo tu pravo teorijo velikega števila izrazov, do najzanimivejših ugotovitev pa pridemo, če sledimo razvoju čudovito zapletenih rezultatov – to pa je od vsega tudi najtežavnejše. Skleпам, da je nekdo (nisem pa mogel ugotoviti, kdo bi to bil) že predhodno prišel do podobnega pogleda, saj sir C. Bell piše:⁹ »Trdijo, da so zunanji znaki močnih čustev le spremni pojavi nujnih hotnih gibov

8 »The Senses and the Intellect«, 2. izd., 1864, str. 96 in 288. Predgovor k prvi izdaji tega dela nosi datum junij 1855. Glej tudi 2. izdajo dela g. Baina o čustvih in volji.

9 »The Anatomy of Expression«, 3. izdaja, str. 121.

zaradi same strukture.« G. Spencer je objavil tudi dragocen esej o fiziologiji smeha,¹⁰ v katerem piše o »splošnem zakonu, po katerem občutki preidejo v telesno dejstvovanje, ko presežejo določeno stopnjo« ter da »preliv živčne sile, ki ga ne usmerja določena motivacija, očitno najprej izbere najbolj običajne poti, če pa te ne zadostujejo, se prelije v manj običajne smeri«. Menim, da je ta zakon kar se da pomemben pri osvetljevanju naše tematike.¹¹

Videti je, da so vsi avtorji, ki so pisali o izražanju – z izjemo g. Spencerja, ki nadvse resno jemlje teorijo o evoluciji –, trdno prepričani, da so se vse biološke vrste vključno s človekom pojavile v sedanjem stanju. Sir C. Bell na osnovi tega prepričanja trdi, da so mnoge naše obrazne mišice »namenjene le oblikovanju izrazov« ali so »posebna oprema« zgolj s tem namenom.¹² Če pa se spomnimo na preprosto dejstvo, da imajo človeku podobne opice enake obrazne mišice kot mi,¹³ je kaj malo verjetno, da bi nam te mišice služile le za izražanje čustev – dvomim, da bi kdo trdil, da imajo opice posebne mišice samo zato, da se lahko odvratno pačijo. Dejansko lahko skoraj vsem obraznim

10 »Essays, Scientific, Political, and Speculative«, 2. serija, 1863, str. 111. V 1. seriji esejev je razprava o smehu, ki se mi zdi precej slabša.

11 Po objavi omenjenega eseja je g. Spencer napisal še enega, in sicer »Morala in moralna čustva« v reviji »Fortnightly Review«, 1. aprila 1871, str. 426. Svoje končne ugotovitve je zdaj objavil tudi v ii. zvezku druge izdaje knjige »Principles of Psychology«, 1872, str. 539. Da me ne bi obtožili, da posegam na domeno g. Spencerja, naj navedem, da sem v svojem delu »Poreklo človeka« napovedal, da sem takrat napisal del pričujoče knjige: moji prvi zapiski na temo izražanja so iz leta 1838.

12 »Anatomy of Expression«, 3. izdaja, str. 98, 121, 131.

13 Profesor Owen izrecno piše (»Proc. Zoolog. Soc.« 1830, str. 28), da to velja za orangutane, in navaja vse pomembnejše mišice, za katere je znano, da pri človeku rabijo za izražanje čustev. Glej tudi opis več obraznih mišic pri šimpanzu v delu prof. Macalisterja v »Annals and Magazine of Natural History«, zv. vii. maj 1871, str. 342.

mišicam z veliko verjetnostjo pripišemo določeno rabo neodvisno od oblikovanja izrazov.

Sir C. Bell je očitno želel vzpostaviti kolikor je mogoče ostro razlikovanje med človekom in nižjimi živalmi; pozneje je tudi trdil, da lahko pri »nižjih živalih vse izraze bolj ali manj očitno povezujemo z njihovimi hotnimi dejanji ali nujnimi nagoni«. Poleg tega trdi, da njihovi obrazi »lahko izražajo predvsem bes in strah«. ¹⁴ Vendar človek ljubezni in ponižnosti ni sposoben izraziti z zunanji znaki tako jasno kot to stori pes, ki s povešenimi uhlji in ustnicami, zvijajočim se telesom in mahajočim repom pozdravi ljubljene gospodarja. Poleg tega teh gibov pri psu ne moremo nič bolje pojasniti s hotnimi dejanji ali nujnimi nagoni kakor sta sijoči pogled in nasmejana lica človeka, ko sreča dobrega prijatelja. Če bi sira C. Bela povprašali o izražanju ljubezni pri psu, bi nedvomno dejal, da je bila ta žival ustvarjena s posebnimi nagoni, ki ji omogočajo prilagoditev na človeka, ter da je kakršno koli nadaljnje raziskovanje tega vprašanja odveč.

Čeprav Gratiolet odločno zanika, ¹⁵ da bi se katera koli mišica razvila zgolj za izražanje čustev, ni videti, da bi kakor koli razmišljal o evoluciji. Očitno vsako vrsto obravnava kot ločeno stvaritev. Podobno velja za druge strokovnjake, ki so pisali o izražanju. Dr. Duchenne na primer potem, ko razpravlja o premikanju udov, za gibe, ki tvorijo izraze na obrazu, zapiše: ¹⁶ »Stvarniku se ni bilo treba ukvarjati z mehanskimi zahtevami. V svoji modrosti ali – oprostite izrazu – božanski muhavosti je lahko sprožil eno ali drugo mišico, eno ali več mišic hkrati, ko je želel, da se na človekovem obrazu za trenutek izrišejo značilni znaki čustev, tudi najbolj bežnih. Ko je tako vzpostavil nekakšen

14 »Anatomy of Expression«, str. 121, 138.

15 »De la Physionomie«, str. 12, 73.

16 »Mécanisme de la Physionomie Humaine«, 8. izd. str. 31.

fizionomski jezik, je za njegovo univerzalnost in nespremenljivost zadostovalo, da je vsakega človeka obdaril z nagonsko sposobnostjo izražanja čustev z vedno istimi mišicami.«

Mnogi avtorji menijo, da izražanja ni mogoče pojasniti. Ugledni fiziolog Müller piše:¹⁷ »Iz popolnoma različnih izrazov pri različnih močnih čustvih lahko sklepamo, da glede na vrsto vzbujenega občutka delujejo popolnoma različne skupine vlaknen obraznega živca. Zakaj je tako, preprosto ne vemo.«

Dokler človeka in vse druge živali obravnavamo kot neodvisne stvaritve, smo seveda močno omejeni pri svoji naravni želji po raziskovanju vseh morebitnih vzrokov za izraze. Po tem prepričanju je mogoče vse enako dobro pojasniti, to pa raziskovanje izražanja omejuje prav tako močno kot vsa druga področja naravoslovja. Pri človeku nekatere izraze, na primer naježena dlaka ob doživljanju popolne groze ali razgaljenje zob ob skrajnem besu, le težko razumemo, če ne verjamemo, da je človek nekoč obstajal na veliko nižji, živalski stopnji. Enotnost ali podobnost nekaterih izražanj pri različnih, a sorodnih vrstah – na primer premike istih obraznih mišic med smehom pri človeku in različnih opicah – nekoliko bolje razumemo, če verjamemo v razvoj iz skupnega prednika. Kdor sprejme temeljno prepričanje o postopnem razvoju zgradbe in navad vseh živali, na celotno vprašanje izražanja gleda v povsem novi in zanimivi luči.

Preučevanje izražanja je težavno, ker so gibi pogosto komaj zaznavni in bežni. Razlika je lahko morda povsem očitna in jo jasno zaznamo, vendar je po mojih izkušnjah včasih nemogoče jasno navesti konkretne razlike. Ko smo priča globokemu čustvu, tako močno sočustvujemo, da je skoraj nemogoče natančno opazovati ali pa na to sploh pozabimo. Bil sem priča že veliko

17 »Elements of Physiology«, zv. ii, str. 934.

takšnim primerom. Drug, še zanimivejši vir napak je naša domišljija: če iz narave okoliščin pričakujemo določen izraz, si kaj hitro domišljamo, da ga tudi vidimo. Dr. Duchenne je bil po svojem pripovedovanju kljub mnogim izkušnjam prepričan, da se pri nekaterih čustvih krči več mišic, nazadnje pa je ugotovil, da gre le za eno mišico.

Ugotovil sem, da lahko z naslednjim pristopom postavimo najboljše temelje in si zagotovimo prepoznavanje sprememb izrazov, ki najbolje odražajo določeno stanje duha, ne da bi na našo presojo vplivalo splošno prepričanje. Prvič, opazovati moramo dojenčke, kajti ti, kot piše sir C. Bell, mnoga čustva izražajo »izjemno silovito«, medtem ko pozneje v življenju nekateri naši izrazi »nimajo več tako čistega in preprostega izvora kot v otroštvu«. ¹⁸

Drugič, prišel sem na zamisel, da bi bilo treba preučevati nore osebe, kajti te lahko čustvujejo nadvse močno in čustva izražajo brez zadržkov. Sam nisem imel priložnosti za takšna opazovanja, zato sem kontaktiral dr. Maudsleyja, ki me je seznanil z dr. J. Crichtonom Brownom, vodjem velikanske umobolnice blizu Wakefielda. Izkazalo se je, da se je ta odlični opazovalec konkretnemu vprašanju že temeljito posvetil in mi je prijazno poslal obsežne zapiske in opise, pri katerih je podal tudi mnoge dragocene sklepe. Njegova pomoč je bila neprecenljive vrednosti. Za dve ali tri zanimive ugotovitve sem dolžan tudi prijaznosti g. Patricka Nicola iz umobolnice v Sussexu.

Tretjič, kot smo že videli, je dr. Duchenne električno dražil nekatere obrazne mišice starejšega moža z manj občutljivo kožo in je napravil velikansko število fotografskih posnetkov različnih izrazov na njegovem obrazu. Več najboljših posnetkov sem brez

18 »Anatomy of Expression«, 3. izd., str. 198.

kakršnega koli pojasnila pokazal več kot dvajsetim izobraženim ljudem različnih starosti in obeh spolov ter jih prosil, naj opišejo, kakšno čustvo je po njihovem mnenju pričaralo takšen izraz. Zapisal sem si njihove odgovore z besedami, ki so jih uporabili. Nekaj izrazov so skoraj vsi takoj prepoznali, čeprav jih niso vsi opisali z istimi besedami. Mislim, da imamo te lahko za resnične in jih bom navedel v nadaljevanju. Pri nekaterih izrazih pa so se opisi močno razlikovali. Ta poskus je bil koristen še v drugem pomenu, saj sem videl, kako zlahka nas zavede domišljija. Ko sem prvič pregledal fotografije dr. Duchenna in hkrati prebiral besedilo ter tako izvedel, kaj je bilo mišljeno, me je skoraj pri vseh presunila resničnost opisov. Če pa bi fotografije pregledal brez pojasnil, bi me nedvomno nekatere prav tako begale kot so begale zgoraj omenjene ljudi.

Četrtrič, nadejal sem se, da bom veliko izvedel od velikih slikarjev in kiparjev, ki znajo tako natančno opazovati. Zato sem si ogledal fotografije in gravure mnogih znamenitih del, ki pa mi razen nekaj izjem niso nič koristile. Nedvomno je razlog v tem, da je pri umetniškem delu lepota izrazito pomembna, močno zakrčene obrazne mišice pa lepoto kvarijo.¹⁹ Kompozicija zgodbo v splošnem spretno podaja s silnostjo in resničnostjo drugih dodatkov.

Petič, zdelo se mi je nadvse pomembno ugotoviti, ali isti izrazi in geste prevladujejo pri vseh človeških rasah, kakor se pogosto trdi brez obilja dokazov, posebej pomembno pa se mi je zdelo to ugotoviti pri tistih rasah, ki niso imele veliko stikov z Evropejci. Če pri več različnih človeških rasah isti telesni gibi ali poteze obraza izražajo ista čustva, lahko s precejšnjo gotovostjo sklepamo, da so to pravi izrazi – prirojeni ali nagonski. Ustaljeni izrazi

19 Glej opombe o tem v Lessingovem delu »Laocoon«, 1836, str. 19.

ali kretnje, ki jih posameznik pridobi v mladosti, bi se verjetno razlikovale od rase do rase, podobno kot se razlikujejo jeziki. Zato sem na začetku leta 1867 razposlal naslednja natisnjena vprašanja s pripombo, da je mogoče zaupati le dejanskim opazovanjem, ne spominu. Ta vprašanja sem zapisal po precejšnjem pretečenem času, med katerim sem se posvečal drugim zadevam, tako da zdaj vidim, da bi jih lahko močno izboljšal. Nekaterim poznejšim izvodom sem ročno pripisal še nekaj opomb:

- (1.) Ali se začudenje izraža s široko razprtimi očmi in odprtimi usti ter dvignjenimi obrvmi?
- (2.) Ali zadrega vzbuja rdečico – ko je pač vidna zaradi barve polti? Kako nizko po telesu seže rdečica?
- (3.) Ali je ogorčen ali kljubovalen človek namrščen, drži telo in glavo pokonci, ima poravnana ramena in stisnjene pesti?
- (4.) Ali se človek mršči ali se mu naguba koža pod spodnjimi vekami, ko o čem globoko razmišlja ali skuša razumeti kakšno zagonetko?
- (5.) Ali so pri nerazpoloženosti kotički ust spuščeni, notranji kotiček obrvi pa privzdiguje mišica, ki jo Francozi imenujejo »mišica žalosti«? Obrvi so v tem stanju rahlo poševne, na notranji strani nekoliko nabreknejo, čelo pa je v srednjem delu prečno nagubano, vendar ne po vsej širini, kot tedaj, ko se obrvi od presenečenja dvignejo.
- (6.) Ali se pri dobrem razpoloženju oči lesketajo, koža okoli njih in pod njimi je nekoliko nagubana, usta pa so v kotičkih nekoliko potegnjena nazaj?
- (7.) Ko se človek komu posmehuje ali rentiči nanj, ali je kotiček zgornje ustnice nad podočnikom dvignjen na strani proti človeku, ki ga nagovarja?

- (8.) Ali je mogoče prepoznati trmoglav izraz, ki se kaže predvsem s stisnjenimi ustnicami, spuščenimi obrvmi in rahlim mrščenjem?
- (9.) Ali se zaničevanje izraža z rahlo našobljenimi ustnicami, privihanim nosom in rahlim izdihom?
- (10.) Ali se gnus kaže z navzdol obrnjeno spodnjo ustnico, rahlo dvignjeno zgornjo ustnico, hitrim izdihom – podobno kot pred bruhanjem ali pri pljuvanju?
- (11.) Ali se hud strah izraža na enak splošen način kot pri Evropejcih?
- (12.) Ali se smeh kdaj toliko stopnjuje, da oči zalijejo solze?
- (13.) Ali človek, ko želi pokazati, da česa ne more preprečiti ali sam česa ne more storiti, skomigne z rameni, zasuka komolce navznoter, iztegne roke navzven in razpre dlani, pri tem pa dvigne obrvi?
- (14.) Ali otroci, kadar se kujajo, našobijo ustnice?
- (15.) Ali je mogoče prepoznati izraze krivde, zvijačnosti ali ljubosumja? Ne vem pa, kako jih določiti.
- (16.) Ali glava ob pritrditvi kima, pri zanikanju pa odkimava?

Seveda bi bilo najbolj dragoceno, če bi opazovali domorodce, ki niso imeli veliko stikov z Evropejci, čeprav bi me zelo zanimala opazovanja sploh vseh domorodcev. Splošne pripombe o izražanju nimajo velike vrednosti, spomin pa je tako zavajajoč, da mu ne gre zaupati. Dragocen bi bil natančen opis obraza ob katerem koli čustvu ali razpoloženju z navedbo okoliščin, v katerih je prišlo do njega.

Na ta vprašanja sem prejel šestintrideset odgovorov različnih opazovalcev, mnogih od misijonarjev ali varuhov staroselcev. Vsem sem izredno hvaležen za trud, ki so ga v to vložili, in za dragoceno pomoč, ki sem jo tako prejel. Njihova imena itd. bom navedel proti koncu poglavja, da ne bi zmotil toka pisanja. Odgovori so se nanašali na nekaj najbolj ločenih in divjih človeških ras. V mnogih primerih so navedene okoliščine, pri katerih so opazili določen izraz, izraz pa je opisan. V takšnih primerih lahko odgovorom v veliki meri zaupamo. Če je bil odgovor le da ali ne, sem vedno imel zadržke. Iz tako pridobljenih podatkov sledi, da se isto stanje duha po vsem svetu izraža neverjetno podobno. To je samo po sebi zanimiv dokaz za tesno podobnost telesne zgradbe in duševne narave vseh človeških ras.

Šestič in zadnjič, kolikor je mogoče podrobno sem se posvetil izrazom več močnih čustev pri nekaterih bolj običajnih živalih. Menim, da je to nadvse pomembno, vendar ne glede tega, kakšni izrazi so značilni za določena duševna stanja pri človeku, temveč kot najboljša osnova za posploševanje o vzrokih ali izvorih določenih gibov mišic pri izražanju. Pri opazovanju živali ni tolikšne možnosti, da bi nas zavedla domišljija, prav tako pa smo lahko povsem prepričani, da njihovi izrazi niso kulturno pogojeni.

Zaradi zgoraj navedenih razlogov – namreč bežne narave nekaterih izrazov (pogosto so spremembe nadvse drobne), našega sočutenja, ki mu zlahka zapademo, ko vidimo močno čustvo, in zato ne moremo tako pozorno opazovati naše domišljije, ki nas zavaja, ker okvirno vemo, kaj pričakovati, čeprav le redki med nami vedo, kakšne so natančno spremembe izraza na obrazu, in nazadnje celo zaradi našega daljšega poznavanja konkretne osebe – opazovanje izražanja nikakor ni nekaj enostavnega, kar je kmalu spoznalo veliko ljudi, ki sem jih prosil, da to storijo.

Zato je težko z gotovostjo določiti gibe obraza in telesa, ki običajno označujejo določena stanja duha. Nadejam pa se, da smo nekatere dvome in težave razrešili z opazovanjem dojenčkov, norih oseb, različnih človeških ras, umetniških del in nazadnje obraznih mišic, ki jih dražimo z elektriko, kakor je počel dr. Duchenne.

Ostaja pa še veliko večja težava razumevanja vzroka ali izvora več izrazov ter presoje, ali lahko zaupamo kateri koli teoretični razlagi. Poleg tega vidim le eno možnost, kako lahko preizkusimo sklepe o tem, katera od dveh ali več razlag je boljša oziroma ali so vse nezadovoljive, če smo do njih prišli razumsko brez pomoči kakršnih koli pravil. Ugotoviti moramo, ali lahko ista načela, s katerimi pojasnjujemo en izraz, z zadovoljivimi rezultati uporabimo tudi v drugih, sorodnih primerih tako pri človeku kot pri nižjih živalih. Mislim, da je ta metoda najkoristnejša. Težave pri presojanju resničnosti katere koli teoretične razlage in pri njenem preverjanju z določenim načinom raziskovanja so resna ovira za zanimanje, ki bi ga to področje lahko vzbudilo.

Nazadnje lahko o svojih opazovanjih povem, da sem z njimi začel leta 1838 in se jim odtlej občasno posvečal do danes. Od vsega začetka sem bil naklonjen teoriji evolucije oziroma razvoju vrst iz drugih in nižjih oblik. Ko sem torej prebral veliko delo sira C. Bella, me ni prepričal njegov pogled, da je bil človek ustvarjen z določenimi mišicami, posebej prilagojenimi za izražanje čustev. Zdelo se mi je verjetno, da si je človek navado izražanja občutkov z določenimi gibi, ki je zdaj sicer prirojena, nekako pridobil postopoma. Kako pa je prišlo do tega, pa je bilo vsekakor nadvse zagonetno. Celotno problematiko je bilo treba obravnavati z novega vidika, vsak izraz je zahteval razumsko razlago. Zaradi tega prepričanja sem se lotil pričujočega dela, pa če je opravljeno še tako nepopolno.

Zdaj bom navedel imena gospodov, ki sem jim, kot sem že dejal, dolžan za informacije o izrazih pri različnih človeških rasah, in navedel nekaj okoliščin pri konkretnih opazovanjih. Zaradi velike prijaznosti in vpliva g. Wilsona iz Hayes Placea v Kentu sem iz Avstralije prejel najmanj trinajst odgovorov. S tem sem imel veliko srečo, kajti avstralski domorodci so ena najbolj ločenih človeških ras. Videli bomo, da so bila opazovanja opravljena predvsem na jugu Avstralije na obrobjih kolonije Viktorija, nekaj odličnih odgovorov pa sem prejel tudi s severa.

G. Dyson Lacy mi je posredoval podrobnosti nekaterih dragocenih opazovanj, opravljenih več sto milj v notranjosti Queenslanda. G. R. Brough Smythu iz Melbournu sem zelo hvaležen za njegove ugotovitve, zahvaljujem pa se mu tudi za posredovanje naslednjih pisem: od častitega g. Hagenauerja iz Lake Wellingtona, misijonarja v Gippslandu v Viktoriji, ki ima veliko izkušenj z domačini, od g. Samuela Wilsona, posestnika v Langerenongu v Wimmeri v Viktoriji, od častitega Georgea Taplina, nadzornika domorodne industrijske naselbine v Port Macleayu, od g. Archibalda G. Langa iz Coranderika v Viktoriji, učitelja v šoli, namenjene tako starim kot mladim domorodcem iz vseh delov kolonije, od g. H. B. Lanea iz Belfasta v Viktoriji, sodnika, za katerega so mi zagotovili, da so njegove ugotovitve nadvse zaupanja vredne, od g. Templetona Bunnetta iz Echuca, čigar posest leži na meji kolonije Viktorija in je zato lahko opazoval številne domorodce, ki so imeli malo stikov z belci, svoje ugotovitve pa je primerjal z ugotovitvami dveh drugih gospodov, ki že dolgo živita v soseščini, ter od g. J. Bulmerja, misijonarja v oddaljenem delu Gippslanda v Viktoriji.

Uglednemu botaniku dr. Ferdinandu Müllerju iz Viktorije se zahvaljujem za nekatera opazovanja, ki jih je opravil sam, in za posredovanje opazovanj, ki jih je opravila ga. Green, prav tako pa tudi za nekatera od zgoraj navedenih pisem.

O novozelandskih Maorih mi je častiti J. W. Stack odgovoril le na nekaj vprašanj, vendar so bili njegovi odgovori izjemno dovršeni, jasni in svojevrstni, opisal je tudi okoliščine, v katerih so bila opazovanja opravljena.

Radža Brooke mi je podal nekaj informacij o Dajakih na Borneu.

Glede Malajcev sem bil nadvse uspešen, saj je g. F. Geach, s katerim me je povezal g. Wallace, med svojim službovanjem kot rudarski inženir v notranjosti Melake opazoval mnoge domorodce, ki še nikoli niso imeli stikov z belci. Pisal mi je dve dolgi pismi z občudovanja vrednimi podrobnimi ugotovitvami glede njihovega izražanja. Opazoval je tudi kitajske priseljence na Malajskem arhipelagu.

Tudi znani prirodoslovec, kraljevi konzul g. Swinhoe, je na mojo prošnjo opazoval Kitajce v njihovi domovini, pridobil pa je tudi podatke od drugih oseb, ki jim je zaupal.

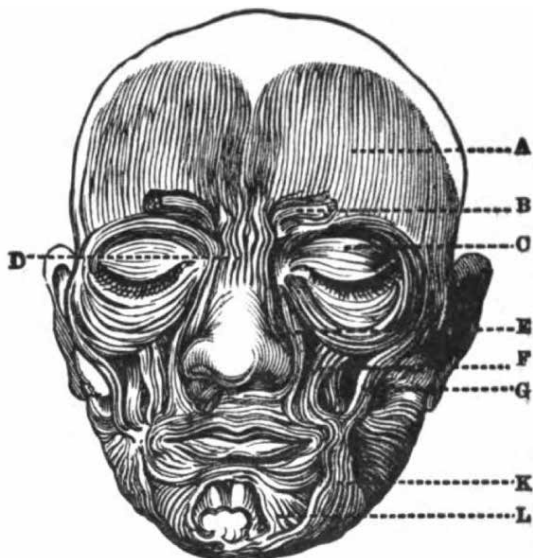
V Indiji je g. H. Erskine kot uradnik v okraju Admednugur v pokrajini Bombaj opazoval izraze prebivalcev, vendar ni mogel priti do solidnih sklepov, ker imajo navado, da v prisotnosti Evropejcev prikrivajo svoja čustva. Posređoval mi je tudi informacije od g. Westa, sodnika v Kanari, o nekaterih vprašanjih se je posvečeval s pametnimi domorodnimi gospodi. V Kalkuti je g. J. Scott, skrbnik botaničnega vrta, dalj časa skrbno opazoval zaposlene iz različnih plemen in mi poslal izjemno podrobne in dragocene podatke. Zelo se pozna, da ima kot botanik bogate izkušnje z natančnim opazovanjem. Glede Cejlona se imam za odgovore na nekatera svoja vprašanja zahvaliti častitemu S. O. Glenieju.

Če se ozremo k Afriki, glede črncev nisem imel sreče, čeprav mi je g. Winwood Reade pomagal, kolikor je bilo pač v njegovi moči. Razmeroma lahko bi bilo priti do podatkov o črnskih sužnjih v Ameriki, ker pa se ti že tako dolgo družijo z belci, te ugotovitve ne bi imele posebne vrednosti. Ga. Barber mi je poslala več odgovorov o izražanju pri južnoafriških črnkih. Tudi g. J. P. Mansel Weale je opazoval domorodce in mi priskrbel zanimiv dokument, namreč v angleščini zapisane ugotovitve Christiana Gaika, brata poglavarja Sandillija, o izražanju pri njegovih rojakih. V severnih predelih Afrike je kapitan Speedy, ki je dolgo živel med Abesinci, na moja vprašanja odgovoril delno po spominu, delno pa je navajal opazovanja sina kralja Teodorja, ki je bil takrat v njegovem skrbništvu. Profesor in ga. Asa Gray sta izraze pri domorodcih opazovala med plovbo navzgor po Nilu.

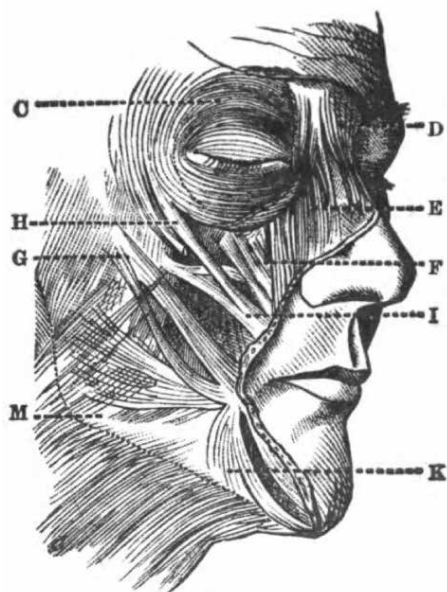
Na veliki ameriški celini je g. Bridges, katehet med domorodci na Ognjeni zemlji, odgovoril na nekaj vprašanj, ki sem mu jih v zvezi z izražanjem pri teh ljudeh poslal že pred mnogimi leti. Na severni polovici celine je dr. Rothrock preučil izraze pri divjih plemenih Atna in Espioks ob reki Nasse v severozahodni Ameriki. G. Washington Matthews, zdravnik v ameriški zvezni vojski, je potem, ko je videl moja vprašanja, natisnjena v »Smithsonian Reportu«, pozorno opazoval nekatera najbolj divja plemena v zahodnem delu Združenih držav, namreč Tetone, Grosventre, Mandane in Asinaboine, njegovi odgovori pa so se izkazali za nadvse dragocene.

Nazadnje naj omenim, da sem poleg teh posebnih virov informacij nekaj podatkov pridobil tudi iz popotniških knjig.

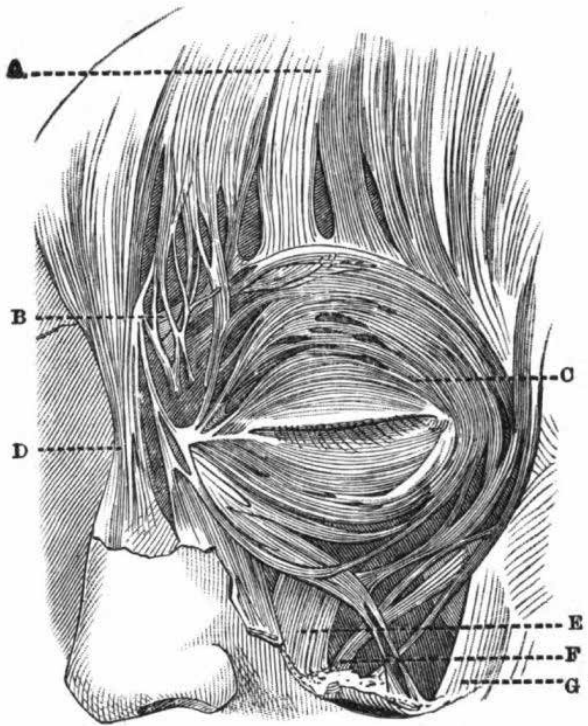
Ker se bom pogosto skliceval na mišice človeškega obraza, zlasti v zadnjem delu knjige, sem dal risbo (sl. 1) prekopirati in

Sl. 1. Risba obraznih mišic, iz sira C. Bella

Sl. 2. Risba iz Henleja

Sl. 3. Risba iz Henleja

A. <i>Occipitofrontalis</i> ali
zatilno-čelna mišica	F. <i>Levator labii proprius</i>
B. <i>Corrugator supercilli</i> ali valovita
obrvna mišica	G. Velika ličnična mišica
C. <i>Orbicularis palpebrarum</i> ali
krožna očesna mišica	H. <i>Musculus malaris</i>
D. <i>Pyramidalis nasi</i> ali visoka
mišica, tudi piramidasta nosna
mišica	I. Mala ličnična mišica
E. <i>Levator labii superioris alæque
nasi</i> ali mišica dvigalka zgornje
ustnice in nosnega krilca	K. <i>Triangularis oris</i> ali <i>depressor
anguli oris</i>
	L. <i>Quadratus menti</i> ali
depresorna mišica spodnje
ustnice
	M. <i>Risorius</i> ali smejalna mišica,
del platizme

pomanjšati iz dela sira C. Bella, dve z natančnejšimi podrobnostmi (sl. 2 in 3), pa iz znanega Henlejevega dela »Handbuch der systematischen Anatomie des Menschen«. Na vseh treh slikah se iste črke nanašajo na iste mišice, navedena pa so le imena pomembnejših, na katere se bom moral sklicevati. Obrazne mišice se med seboj močno prepletajo in – kot so mi povedali – na seciranem obrazu niso tako izrazito vidne, kot so prikazane tukaj. Nekateri avtorji menijo, da so te mišice sestavljene iz devetnajstih parov, ena pa nima para,²⁰ drugi pa menijo, da jih je veliko več, po Moreauju celo petinpetdeset. Vsi, ki so o tem pisali, menijo, da se po strukturi močno razlikujejo. Moreau ugotavlja, da bi težko našli peščico oseb, pri katerih so si zelo podobne.²¹ Prav tako se razlikujejo po funkciji. Tako na primer različne osebe zelo različno močno razgalijo podočnike na eni strani ust. Po mnenju dr. Piderita²² je močno variabilno tudi širjenje nosnic; lahko bi navedli še druge podobne primere.

Nazadnje naj z največjim zadovoljstvom izrazim hvaležnost g. Rejländerju, ki se je potrudil s fotografiranjem različnih izrazov in gest. Hvaležen sem tudi g. Kindermannu iz Hamburga, ki mi je posodil nekaj odličnih negativov jokajočih dojenčkov, in dr. Wallichu za čudovit posnetek smehljajočega se dekleta. Izrazil sem že zahvalo dr. Duchennu, ki mi je velikodušno dovolil, da nekaj njegovih velikih fotografij skopiram in pomanjšam. Vse te fotografije so bile natisnjene s postopkom heliotipije, tako da je natančnost kopije zagotovljena. Slikovni vložki so označeni z rimskimi številkami.

20 G. Partridge v Toddovi »Cyclopædia of Anatomy and Physiology«, zv. ii, str. 227.

21 »La Physionomie«, G. Lavater, zv. iv, 1820, str. 274. O številu obraznih mišic glej zv. iv, str. 209–211.

22 »Mimik und Physiognomik«, 1867, str. 91.

I. poglavje

SPLOŠNA NAČELA IZRAŽANJA

Tri glavna načela – Prvo načelo – Uporabna dejanja pridejo v navado v povezavi z določenimi duševnimi stanji in se izvajajo ne glede na to, ali so v določenem primeru uporabna ali ne – Moč navade – Dednost – Povezani ustaljeni gibi pri človeku – Refleksna dejanja – Prehod navad v refleksna dejanja – Povezani ustaljeni gibi pri nižjih živalih – Sklepne pripombe.

Začel bom s podajanjem treh načel, za katera menim, da pojasnjujejo večino izrazov in gest, ki jih nehotno uporabljajo človek in nižje živali pod vplivom različnih čustev in občutkov.¹ Do teh treh načel pa sem prišel šele ob koncu svojih opazovanj. V splošnem smislu jih bom obdelal v tem in naslednjih dveh poglavjih. Uporabljal bom podatke, ki so bili pridobljeni tako pri opazovanju človeka kot nižjih živali, vendar dajem slednjim prednost, ker je manjša verjetnost, da bi nas zavedli. V četrtem in petem poglavju bom opisal posebne izraze nekaterih nižjih živali, v nadaljnjih poglavjih pa izraze pri človeku. Vsakdo bo

1 G. Herbert Spencer (»Eseji«, 2. serija, 1863, str. 138) je jasno razlikoval med čustvi in občutki, pri čemer naj bi slednji »nastali v našem telesnem okviru«.